

Мова. Суспільство. Журналістика: За матеріалами XVI міжнародної науково-практичної конференції з проблем функціонування і розвитку української мови «Мова. Суспільство. Журналістика» (Київ, 26 березня 2010 року) / Присвячується ювілею професора Катерини Серажим / За редакцією В. В. Різуна, А. І. Мамалиги / Упорядн. А. Мамалига, Д. Данильчук. – К. : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2012. – 200 с. – С. 52 - 55.

УДК 007:81'373.237

Орлова Наталя

(Херсонський державний університет)

Термінологічна система українського журналістикознавства: проблемні питання

У статті окреслено основні проблеми терміносистеми українського журналістикознавства.

Ключові слова: терміносистема українського журналістикознавства, англіцизми, росіянізми, різнотлумачення термінів.

The article is aimed to review basic problems of terminosystem in Ukrainian journalism.

Key words: terminosystem in Ukrainian journalism, anglicisms, russianisms, different interpretation of terms.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. позначився в Україні «термінологічним вибухом». За роки незалежності вийшло в світ більше 600 лексикографічних праць із різних галузей [1, 18]. Редактори, журналісти-практики, викладачі факультетів журналістики, журналістикознавці також долучилися до цього процесу: більше 10 словників із журналістики було видано за останні 19 років (за радянський період вийшло друком 2 лексикографічні праці – «Журналістика у термінах і виразах» Д.Григораша (1974) і «Короткий довідник газетного працівника» Г.Вартанова (1989). Така активна термінознавча діяльність сучасників свідчить про намагання унормувати і систематизувати термінологію

українського журналістикознавства, яка є на сьогодні маловивченою. Окремі її питання у своїх наукових розвідках порушували вітчизняні дослідники А.Сивашенко, В.Іваненко, М.Піцишин, М.Яцимирська, М.Тимошик, В.Іванов, О.Мелещенко, Р.Іванченко та інші.

Актуальність роботи зумовлена відсутністю досліджень у галузі всебічного аналізу та систематизації української журналістикознавчої термінології.

Метою статті є окреслення основних проблем функціонування термінологічної системи українського журналістикознавства на сучасному етапі.

Українська журналістикознавча термінологія має давнє коріння. Пам'ятки української писемності Київської Русі та середньовіччя фіксують прототерміни журналістики: *вѣстникъ, главизна, исправльше книга; бесѣда, ведомость, записное, листъ; новина, прологъ* [2, 126, 372, 268, 126; 3, 95, 164, 381, 548; 4, 54, 260]. Емпіричний етап розвитку журналістики та фахової термінології, що характеризується стихійним накопиченням лексем, тривав до II пол. XIX ст. Із цього часу починаються процеси осмислення й узагальнення українськими діячами знань про природу журналістики.

Згідно з дослідженнями вітчизняних учених, у 80-х рр. XIX ст. зароджується наука про українську журналістику — українське журналістикознавство [5, 7]. Питання функціонування вітчизняної періодики стають предметом зацікавлення багатьох літературознавців, публіцистів, літературних критиків, письменників. Перу Б.Грінченка, М.Грушевського, С.Єфремова, О.Маковея, І.Франка, В.Щурата належать перші наукові розвідки, які дослідники відносять до розряду журналістикознавчих. У творах, листах, статтях відомі діячі культури і літератури, аналізуючи проблеми функціонування і розвитку української преси, подавали перші тлумачення основних журналістикознавчих понять. Таким чином, із появою україномовних журналістикознавчих текстів починається вироблення понятійно-термінологічного апарату майбутньої науки про журналістику.

Тривалий час журналістикознавчі терміни фіксували у лінгвістичних, поліграфічних, технічних, іншомовних та інших словниках. Перша лексикографічна праця із журналістики побачила світ лише у 1974 р. («Журналістка у термінах і виразах» Д.Григораша) [6]. Незважаючи на свій солідний вік, наявність у реєстрі кальок з російської мови, термінів марксистсько-ленінського вчення про пресу, довідник і сьогодні залишається актуальним, оскільки не втратив свого теоретичного і практичного значення.

Термінологія українського журналістикознавства не належить до нормалізованих терміносистем. Хоча вона вже давно функціонує в науковій літературі, укладено словники, довідники, енциклопедію, все ще немає дисертаційного дослідження з цієї теми, основні журналістикознавчі терміни не стандартизуються на державному рівні. До того ж тривають якісні і кількісні зміни як у журналістиці, журналістикознавстві, так і в фаховій мові. Терміносистема українського журналістикознавства нині активно збагачується новими поняттями і відповідно термінами, виникають термінологічні підсистеми (нові галузі і підгалузі, наприклад, веб-журналістика); трансформації зазнає як структура терміносистеми журналістикознавства загалом, так і окремі її елементи, модифікуються внутрішні системні і міжсистемні зв'язки, у т.ч. на лексико-семантичному рівні.

У зв'язку з цим виникає багато проблем, пов'язаних із упорядкуванням, систематизацією та уніфікацією термінології українського журналістикознавства. Окреслимо основні з них.

1. Узаконення росіянізмів у термінології, надмірне використання слів або конструкцій, не властивих українській літературній мові: *звиток, сітьова журналістика* [7, 35, 75], *безграночна верстка, заголовочний комплекс* [8, 19, 62], *інсценіровка, маркіровка, набор, наборщик, начертання* [9, 257, 265, 173] тощо. Частина журналістикознавчих термінів, зокрема із суфіксом -к-, уже узвичаїлась у професійній комунікації, є професійними варіантами норми (*верстка, викидка, виключка, вичитка, підводка, підшивка, підчитка, правка, розмітка* та ін.). Проте значна кількість росіянізмів, невмотивованих

запозичень потребує заміни: *інсценівка* (замість інсценіровка), *компоування* (замість компоновка), *маркування* (замість маркіровка), *знімання* (замість зйомка), пряме ввімкнення (замість пряме включення) тощо.

2. Інтенсивне запозичення термінів, зокрема з американського варіанту англійської мови: *медіа*, *інфотеймент*, *паблісіті*, *нюзмейкер*, *нюз-рум*, *брендинг*, *стендап* тощо. Асиміляція таких лексем відбувається надзвичайно складно. Через недостатню регламентованість в «Українському правописі» (1993) принципів, за якими встановлюється відповідність між українськими та чужими буквами в транслітерованих термінах, а також правил їх вимови, утворюється значна кількість фонетичних варіантів: *мас-медіа*, *мас медіа*, *масмедіа*; *медіа простір*, *медіа-простір*, *медіапростір*; *більдапарат* і *більд-редактор*; *агенція* і *атенція*, *джингл* і *джингл* тощо. В результаті чого порушуються орфографічні, акцентуаційні, лексичні норми, що не сприяє гармонізації терміносистеми українського журналістикознавства.

Про загрозливі тенденції англізації термінів у сучасному журналістикознавстві пише М.Тимошик у статті «По-модньому, отож, не по-нашому?» [10]. Дослідник доводить недоцільність запозичення лексем *едитологія*, *едиторика* за наявності узвичаєних термінів *редагування*, *видавнича справа*. Іншомовне слово рекомендують вводити до складу термінології лише за потребою називання нового поняття, дотримуючись закономірностей термінотворення, змістового наповнення первинного звучання запозиченого терміна.

3. Різномісність журналістикознавчих термінів. Серед науковців немає однаковості ні щодо називання певних понять журналістикознавства, ні щодо їх визначення. Сучасні словники професійної лексики журналістики подають різні авторські тлумачення термінів, їх неоднакове орфографічне оформлення. Так, дослідники В.Іванов та О.Мелешенко у критичному відгукові про "Словник журналіста: Терміни, мас-медіа, постаті" (Ужгород, 2007) наголошують на неповноті, невідповідності, неточності таких журналістикознавчих термінів, як *аудиторія*, *якісна преса*, *масова комунікація*, *журналістське розслідування*, *валідність інформації* та ін. [11]. Погоджуємося

з їхньою думкою про те, що лексикографічні праці «мають писатися провідними фахівцями в конкретних галузях журналістського знання, обов'язково проходити експертизу колег та затверджуватися Навчально-методичною комісією з журналістики при МОН України» [12].

Ці та інші проблемні питання терміносистеми українського журналістикознавства (синонімія, полісемія, омонімія, варіантність термінів, видання енциклопедичного словника, котрий охоплював би всі галузі журналістики, проблема лінгвістичного унормування та гармонізації, визначення меж фахової мови журналістів і журналістикознавців тощо) характерні для термінології, яка перебуває в процесі активного становлення на науковій основі, є актуальними і потребують розв'язання.

Література

1. Симоненко Л. Українська термінологічна лексикографія за роки незалежності: здобутки і прорахунки //Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. - К., 2003. - Вип. У. - С. 18 - 22.
2. Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX - XV століть. У двох книгах /За ред. проф. В.Яременка. - К., 2002. - Книга I. - 784 с.
3. Словник староукраїнської мови XIV - XV ст. / За ред. Л.Гумецької - К., 1977 - 1978. - У 2-х т. - Том I. - 630 с.
4. Словник староукраїнської мови XIV - XV ст. / За ред. Л.Гумецької - К., 1977 - 1978. - У 2-х т. - Том II. - 592 с.
5. Різун В.В., Трачук Т.А. Нарис з історії та теорії українського журналістикознавства /Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2005. - 232 с.
6. Григораш Д. Г. Журналістика у термінах і виразах. - Львів, 1974. - 295 с.
7. Піддубняк В.Г. Словник журналіста і видавця. - Херсон, 2005. - 120 с.
8. Кривошея Г. Журналістика: поняття, терміни. - К., 2004. - 202 с.
9. Григораш Д. Г. Журналістика у термінах і виразах. - Львів, 1974. - 295 с.

10. Тимошик М. По-модньому, отож, не по-нашому? (про тривожні тенденції у українському термінотворенні і байдужість наукового загалу до цієї проблеми) // www.lp.edu.ua/tc.terminology/TK_Work/TK_tymoshyk.htm
11. Іванов В.Ф., Мелещенко О.К. Новаторство чи еклектика?, або Про відповідальність за слово (До виходу у світ словника-довідника "Словник журналіста: Терміни, мас-медіа, постаті" / За заг. ред. Ю. М. Бідзілі. – Ужгород, 2007. - 224 с.) // www.telekritika.ua/media-osvita/2008-02-08/36402
12. Там само.